

Tarihi Perspektifte İnovasyondan Günümüz İnovatif Okuryazarlığına

“Çok uzun bir süre önce farkettim ki, başarılı insanların hiçbir şey yapmadan oturduğu zamanlar çok nadir. Böyle insanlar, muhakkak kafalarını kaldırap bir şeye yön veriyorlar.”

Leonardo da Vinci

Asiye Yüksel¹

Özet

Küreselleşen dünya ekonomisinde devlet himayesinde kontrollü bir serbest piyasa mekanizmasının hâkimiyeti söz konusudur. Bu mekanizma mülkiyetin, ticaretin ve endüstrinin kâr elde etmek amacıyla devlet yerine özel mülk sahipleri tarafından kontrol edildiği bir ekonomik ve politik sisteme dayanmaktadır. Ancak COVID 19 pandemisi sürecinde görüldüğü gibi özel sektörün işlevlerini ekonomik, sağlık, hukuki ve güvenlik kaynaklı sorunlardan dolayı kısmen veya tamamen yitirdiği durumda devlet bir düzenleyici olarak devreye girme gereği duymaktadır. Öte yandan makroekonomik kuramlar kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçların karşılanması noktasında denge ve sürdürülebilir bir politika geliştirilmesini temel almaktadır. Bu makroekonomik kuramlar liberal ve sosyalist düşünceler ışığında şekillenmektedir. Ancak gerek liberal gerekse sosyalist makroekonomik politika uygulamaları her dönemde yoğun eleştiri konusu olmaktadır. Ayrıca dünyada ekonomik ve sosyal gelişmeler küresel bir boyut kazandığı için günümüzde salt liberal veya sosyalist makroekonomik politikalar yerine Keynesyen karma makroekonomik modeller ağırlık kazanmaktadır. Konunun bu önemine binaen bu çalışmada liberal ve sosyalist makroekonomik kuramlar karşılaştırmalı bir analizle mercek altına alınmıştır. Böylece bu kuramların birbirlerine alternatif, tamamlayıcı veya karşıt olup olmadıkları, ortak yönleri ve temel farklılıkları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ekonomik politika belirleme sürecinde bilinçli bir tercihte bulunmasını önermektedir. Çalışmada geniş bir literatür taraması ve betimleyici bir değerlendirme ile konu kapsamlı bir boyutta değerlendirilmiş olduğundan alana önemli bir katkı sağlamayı öngörmektedir.

¹ Kocaeli Üniversitesi, asiye.yuksel@kocaeli.edu.tr, orcid: 0000-0003-0749-3576.

İnovasyon bugün her yerde karşımıza çıkmaktadır. Kuruluşlar beyanlarında inovasyon terimini kullanmakta, politikacılar konuşmalarında düzenli olarak inovasyon teriminden bahsetmektedir. İnovasyonun ne olup ne olmadığını belirlemek için öncelikle onu tanımlamak önemlidir. İnovasyonun günümüzdeki tanımlarına geçmeden anlam yolculuğunu gözden geçirmek güncel sandığımız kavramın önemini daha pekiştirecektir. Kavramın tarihsel yolculuğuna bakıldığında anlamının negatiften pozitifte yol aldığını söylemek doğru olacaktır.

Godin'in Tarihsel Tanımı

İnovasyon» kelimesi bir zamanlar oldukça farklı bir anlama sahiptir. İnovasyonla ilgili ilk uzun tartışma, Yunan filozof ve tarihçi Ksenophon (MÖ 430-355) tarafından yapılmıştır. İnovasyon için kullandığı «kainotomia» sözcüğü daha önce Aristophanes'in iki oyununda geçmiştir. Filozof ve tarihçi Ksenophon (M.Ö. 430-355), daha çok yaşadığı dönemin tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır. Kenophon, *καινотомία*'yı Platon ve Aristoteles'ten önce kullanan (çok az) yazardan biridir (durumu belgeleyen eski metinlere göre). Kenophon'a göre inovasyon (*καινотомία*) «yeni kesimler yapmaktır». Kelime, *καίνος* (yeni) ve radikal *τομή* (kesmek; kesmek) birleşimidir. Godin'e (2012b) göre Yunanistan ve Roma'da birçok yazar tarafından savunulan inovasyon her yerde görülmektedir. Zevk (sanat) ve ilimde (bilim) inovasyon, eşyanın ilahî veya tabii düzenini değiştirmedığı için kabul edilir, öyle farz edilir. Yunan filozofları ve tarihçileri inovasyon için çeşitli kelimeler icat ettiler - bunlardan biri, «*kainotomia*», uzun süredir kullanılmaktadır. Yunanistan'da hala günceldir ve böylece o zamandan beri kelime dağarcığında kalan bir kavramın ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmektedir. Yunan hekim Galen (MS 129-199), «*On the Natural*» fakültesinde, balgamı blennaya (sümük) çevirdiği için Prodicus'a terminolojide bir «inovasyon» atfettiğinde, hiç şüphesiz inovasyonu bir pozitif anlamda bilimde kullanan birkaç eski yazardan biri olarak anılacaktır. Ondan önce Aristophanes de bu kelimeyi mecazi anlamda iki komedi metinde kullanmıştır. 3 Wasps'ta (875), bir kişi ilk kez yaptığını söylediği bir dua ile Tanrı'ya seslenir²:

Oh! Powerful god, Apollo Agnius, who watchest at the door of my entrance hall, accept this innovation [fresh sacrifice]; I offer it that you may deign to soften my father's excessive severity; he is as hard as iron, his heart is like sour wine; do thou pour into it a little honey. Let him become gentle toward other men, let him take more interest in the accused than in the accusers,

2 Bu bilgiler Godin'in 2010-2012 yıllarında yaptığı çalışmalardan derlenmiştir.

may he allow himself to be softened by entreaties; calm his acrid humour and deprive his irritable mind of all sting.

ah! Giriş salonumun kapısında gözetleyen kudretli tanrı Apollon Aguius bu yeniliği [taze kurban] kabul ediyor; Babamın aşırı sertliğini yumuşatmaya tenezzül etmenizi teklif ediyorum; demir gibi serttir; kalbi ekşi şarap gibidir; İçine biraz bal döker misin? ...

Plutarch'tan önce Aristoteles, *καυτόμοσ* sıfatının tarafsız biçimi olan *καυτόμονον* (*kainotomon*)'u ("yeni") bu anlamda, ancak yalnızca bir kez kullanmıştır. Bir noktaya kadar *καυτομοία*, yenilik yapan biri hakkında konuşmak için kullanılır. Aristoteles, anayasaların biçimi konusunda Sokrates'i şiddetle eleştirmeden önce, "Sokrates'in tüm söylemlerinin parlaklığa, zekâya, yenilikçiliğe [orijinalliğe] ve araştırma keskinliğine sahip olduğu doğrudur" der. *καυτομοία*'nın (Ksenophon) Platon'da da kullanılmıştır. Kanunlarda Platon, kelimeyi olduğu gibi kullanarak *καυτομοία*'yı tartışır. İnovasyon için tek bir güzel sözü vardır: kanunlar yapan ve «sıklıkla yeniliklere zorlayan» [devrimler] (IV, 709a) insanlar değil, tesadüfler ve kazalardır (felaketler, hastalıklar ve savaşlar). Godin'in 2012 yılında yaptığı derinlemesine araştırma inovasyonun Yunan tarihindeki yerine ışık tutar.

Godin'e (2012a) göre inovasyon en çok tarihte kullanılır. Ksenophon'u Aristophanes'ten ayıran şey, inovasyon üzerine bütün bir söylem ve inovasyon bilincidir. Ksenophon'un inovasyon temsiline üç özelliğinden bahsetmek gerekirse ilki, Ksenophon'un "yeni kesimler yapmak" sözcüğü, kelimenin tam anlamıyla inovasyonu ifade eder. İkincisi ve asıl önemli noktası da, inovasyonun "Devleti" ilgilendirmesidir. Kenophon'un önerisi, kendi deyişiyle bir "plan" veya "proje"dir (bir eylem planı) - *κατασκευή* (*kataskeue*) - ve planı politiktir. Böyle bir plan, zamanın bağlamı göz önüne alındığında, Xenophon'un dediği gibi üçüncüsü tehlikeli veya risklidir: *κίνδυνος* (*kindunos*). "Politik iktisatçı", Devletin kendisinin "risk" almasını önerir. Aristoteles, *Politics*'te (II, viii, 1268b), yeni fikirler ve değişen kanunların "çok riskli" olduğunu ve "anayasal altüst oluşlara" yol açabileceğini öne sürmüştür. Hem Xenophon hem de Aristophanes *καυτομοία*'yı olumlu anlamda kullanırken, kelime daha sonraki filozoflar arasında aşağılayıcı hale geldiği söylenmektedir. Platon *Kanunlar*'da bu kelimeyi eğitim ve yabancı gelenekler üzerine ol-

mak üzere iki kez kullanır. Yunan tarihinde inovasyona rastlanılan kaynaklar Godin (2012b) çalışmasında yer almaktadır. Bunlar:

Aristophanes (446-386 BC),

Wasps 422 BC,

Ecclesiazusae 392 BC,

Xenophon (430-355 BC),

Ways and means 355 BC,

Plato (427-347 BC),

The Republic 380-370 BC,

Laws 350-340 BC,

Aristotle (384-322 BC),

Politics 350 BC,

Polybius (200-118 BC), T

The History of Rome 200-118 BC.

4. yüzyıldan önce Roma’da novitas ve res nova / nova res kelimeleri, inovasyon hakkında olumlu ya da olumsuz bir yargı ile kullanılır. Bu kavram “yenileme” anlamına geliyordu ve sonraki yüzyıllarda yeni Latince fiil kelimesi innovo’ya (“yeniledim” veya “yenilendim”) dahil edildi. Antik Yunan tarih yazarları siyasi değişimi tartışırken bu kelimeyi dinde, siyasette ve sosyal konularda aşağılayıcı ve devrimci çağrışım olarak kullanmışlardır. Bu bilgiye göre inovasyon ancak yirminci yüzyılda pozitifte dönmüştür.

Skinner’e (2002a) göre Antik çağda kavramın daha sonraki tarihinin izini sürmek için Romalılara, özellikle Livy ve Sallust gibi tarihçilere ve Juvenal, Seneca, Cicero ve Tacitus gibi ahlakçılara, siyasi düşüncenin kilit yazarları olarak bakılmalıdır Livy’de olduğu gibi inovasyon kavramının en çok kullanıldığı alan şüphesiz tarihtir. Kullanılan kelimeler *novare, novitas ve res nova’dır*. Livy’nin düşünceleri, on altıncı yüzyılda Machiavelli’nin eserlerinde meyvelerini veriyor. Machiavelli, yeniliği Prens’in bir aracına, olumlu bir kullanıma dönüştürür, ancak olumsuz karşılanır. Machiavelli’nin Prens’i (1513), yeniliği politik bir ortamda tartışır. Machiavelli, bunu bir Prens’in sürekli değişen dünya ve içindeki yozlaşma ile başa çıkmak için kullanabileceği bir strateji olarak tasvir eder. Burada yenilik, hükümette değişiklik (yeni yasalar ve kurumlar) getirmek olarak tanımlanır; Machiavelli’nin sonraki kitabı The Discourses (1528), yeniliği taklit olarak, insanlar ve zamanla bozulmuş

orijinale dönüş olarak nitelendirir. Ancak bu, 16. yüzyıldan itibaren yenilik kavramının kullanımında bir istisnadır.

İnovasyonun Sözlük Anlamları

İnovasyonun günümüzdeki anlamının oluşmasında sözlük anlamlarına da bakılmış ve aşağıda yer alan bilinen en popüler tanımlar sıralanmıştır:

Türk Dil Kurumu (TDK) anlamı: “*yenileşim*”

İbranice: *doalogue*

Latince: *kökü novus*

Oxford sözlüğündeki anlamı: *yeni metod, fikir, ürün (a new method, idea, product, etc.)*.

Cambridge sözlüğündeki anlamı: *yeni bir fikir veya yöntem veya yeni fikir ve yöntemlerin kullanımı (new idea, design, product, etc.)*

Vocabulary sözlüğündeki anlamı: *Bir yenilik, yeni bir şeyin tanıtılmasıdır. An innovation is the introduction of something new.*

Collinsdictionary sözlüğündeki anlamı: *Sayılabilir (İnovasyon, yeni bir şey veya bir şeyi yapmanın yeni bir yöntemidir). Örnek..vejetaryen burger, hızla İngiltere’ye ihraç edilen bir yeniliktir....endüstriyel çağın teknolojik yeniliklerinin yarattığı bir dönüşüm.. Eşanlamlılar: *değişim, devrim, ayrılma, giriş* Sayılamayan: *İnovasyon, yeni fikirlerin, yöntemlerin veya şeylerin tanıtılmasıdır.Eşanlamlılar : yenilik , yenilik , orijinallik , tazelik**

Vocabulary.com sözlüğündeki anlamı: *Bir yenilik, yeni bir şeyin tanıtılmasıdır. Yeni teknoloji hakkında bir dergi yayınlıyorsanız, sürekli olarak bir sonraki yeniliği arıyorsunuz demektir.*

18. ve 19 yy.’da Anlamı

Malthus ekonomisinde ise çoğu icat zanaatkarlar tarafından yapılmaktadır. Zanaatkarlar genellikle zanaat loncalarında örgütlenir. Loncalar, yenilik tarihinde kötü bir üne sahiptir ve genellikle muhafazakar kuruluşlar olarak tasvir edilirken Loncaların eğitim ve örgütlenmedeki rolü ne olursa olsun, çok sayıda iyi eğitilmiş vasıflı zanaatkarın mevcudiyetinin Britanya’nın 18. yüzyılda sahip olduğu en büyük avantajlardan biri olduğuna şüphe yok gibi görünür. Yetenekleri, zamanın en yaratıcı zihinlerinin fikirlerini fiilen hayata geçirmelerini ve tasarladıkları cihazların spesifikasyonlara göre inşa edilmesini yalnızca bir kez değil, tekrar tekrar mümkün kılmıştır. Bunlar mekanikçiler, çok yetenekli saat ve alet yapımcıları, metal işçileri ve marangozlardır (Epstein, 1998; Epstein & Prak, 2008; Erwin, 2015).

Bir zamanlar siyasi olarak devrim anlamında kullanılan bu sözcük modern dönemde pozitif yöne doğru yönelmeye başlamıştır. Reformasyondan itibaren, insanlar İngiltere’de ve başka yerlerde inovasyondan çokça yararlanmışlardır. Bugün inovasyon, özellikle ekonomi (teknoloji) ve politika konularında moda bir kelime halindedir. John Pockock’un ilgili açıklaması “inovasyon terimi, sürekli aşırı kullanımla tüm anlamından boşaltılarak kısa süre sonra geçerliliğini yitirebilir” yönündedir (Pockock, 1971).

İnovasyon, on dokuzuncu yüzyılda bilim ve endüstri ile ilişkilendirilen bir terim olarak da kök salmaya başlamıştır ve o dönemin dili buluşa, özellikle de teknik buluşa daha güçlü bir şekilde odaklanmış olsa da, Sanayi Devrimi’nin ilerleyişiyle daha çok eşleşmiştir. Özellikle tüketim kültürünün yükselişi, artan sayıda patent ve hükümetin araştırma ve geliştirme için laboratuvarlar oluşturmaya güçlü bir şekilde odaklanması da dahil olmak üzere, buluşun prestijli ve olumlu bir çağrışım geliştirmesine yardımcı olan birkaç faktör olmuştur.

20 yy. Anlamı

Buluş ile inovasyonun karıştırılması 19.yy’dır denilebilir. 20. yüzyılın başlarında da hâlâ inovasyon kavramı, 1939-1945 İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar popüler değildir. Bu, insanların teknolojik ürün yeniliği hakkında konuşmaya ve bunu ekonomik büyüme ve rekabet avantajı fikrine bağlamaya başladığı noktaya kadardır. Bu sıralarda Joseph Schumpeter (1883–1950) terimi popüler hale getiren kişi olarak inovasyon ekonomisi çalışmasına büyük katkıda bulunmuş ve kavramın popülerliğini sağlayan ilk kişilerden olmuştur.

İnovasyonun odağı ne zaman buluştan inovasyona değişmiştir. Godin (2012b), bu farklılaşmayı Avusturyalı iktisatçı Joseph Schumpeter tarafından sunulan 1939 tarihli bir tanıma bağlar. “Buluşu, olası ekonomik önemi hiç düşünülmeden gerçekleştirilen bir entelektüel yaratıcılık eylemi iken, inovasyon; firmalar buluşları iş modellerinde yapıcı değişikliklere dönüştürmeyi bulduklarında gerçekleşir”der.

Teknolojik değişim geleneği Amerikan kökenlidir ve 1930’larda ortaya çıkmıştır. Teknolojik buluşların ticarileştirilmesi fikri oluşunca inovasyonla ilgilenenler artmaya başlamıştır. Bu yıllarda Freeman araştırmalarıyla öne çıkar. Freeman’a göre teknolojik yenilik, «ekonomik ilerlemenin temel bir koşulu ve işletmelerin ve ulus-devletlerin rekabetçi mücadelesinde kritik bir unsurdur.» Yaşam kalitesini yükseltmek için de önemlidir. Teknolojik yeniliğin modern toplumdaki merkeziliği göz önüne alındığında, Freeman’ın *The Economics of Industrial Innovation*’daki amacı, olgunun arkasındaki

“sistem”in, yani “profesyonelleştirilmiş endüstriyel Ar-Ge sistemi”nin incelenmesidir. Freeman bir dipnotta şu tanımları getiriyor: “Teknik yenilik veya kısaca yenilik, ekonomide yeni ve geliştirilmiş ürün ve süreçlerin tanıtılması ve yayılmasını, teknolojik yenilik ise bilgideki ilerlemeleri açıklamak için kullanılır”. Bununla birlikte, kitap temelde inovasyonun buluştan farklı bir tanımını takip etmekle ilgilidir, Çalışmalarında henüz hiçbir ülkede olmayan inovasyonu teşvik etmek, izlemek ve düzenlemek için sosyal bir mekanizmaya” ve “tüketici odaklı yenilikler sürecine halkın katılımına” daha fazla ihtiyaç duyulduğunu belirtir (Freeman, 1974).

21 yy. Anlamı

Yirminci yüzyılı en iyi ifade eden sözcük olan “rekabet”, yerini 21.yy’da “inovasyon” kavramına bırakmıştır. Dünyada artan rekabet kavramı teknolojiyle birlikte gelişen yeni paradigma oluşturmuştur. İnovasyon her ne kadar kelime anlamı olarak yeniliği ifade etse de herkes için aynı anlamı taşımamaktadır. Kaynakları, süreçleri ve değerleri bir firmanın inovasyona bakışını filtreler. Farklı kaynakları, süreçleri ve değerleri olan firmalar aynı inovasyona bakabilir ancak çok farklı şeyler görebilir (Christensen, Anthony & Roth, 2004). Bu tanım ilk başta biraz karışık gelebilir ama iş dünyasında zaten var olan ile yeni yaratılan unsurlar arasındaki ayırım çok önemlidir.

Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) Avusturyalı bir ekonomist, ekonomi tarihçisi ve yazardır. 20. yüzyılın en büyük entelektüellerinden biri olarak kabul edilir. Schumpeter en çok iş çevrimleri ve kapitalist ekonomilerin gelişimi üzerine teorileri ve girişimcilik kavramını tanıtmalarıyla tanınır. Schumpeter’e göre girişimci, kapitalizmin mihenk taşıydı - kapitalist bir ekonomiyi yönlendiren hayati güç olan yeniliğin kaynağı idi. Schumpeter, Nazi Partisi’nin yükselişi nedeniyle göç etmeye zorlanmadan önce Avusturya hükümetinde maliye bakanı, özel bir bankanın başkanı ve bir profesör olarak görev yaptı. Ekonomist, eskinin nasıl sürekli olarak yeniyile değiştirildiğini açıklamak için “yaratıcı yıkım” terimini icat etti. Schumpeter ayrıca girişimcilik kavramını da tanıttı. Schumpeter’in çalışmaları başlangıçta çağdaşı John Maynard Keynes’in zıt teorilerinin gölgesinde kaldı, ancak şimdi ekonomilerin nasıl geliştiğine dair modern düşüncenin en önemli parçası haline geldi. Schumpeter, kariyerinin ilk yıllarında, bireysel seçim ve eyleme odaklanma lehine, ekonomik teoride istatistiksel toplamların kullanılmasıyla alay etti-muhtemelen Keynes’i hedef aldı. Keynes, ekonomiyi statik dengedeleyen sağlıklı olarak görüyordu. Schumpeter, dengenin sağlıklı olmadığını ve inovasyonun ekonominin itici gücü olduğunu iddia ederek bu teoriyi reddetti. Her ikisinin de hükümet müdahalesi konusunda zıt görüşleri vardı. Keynes, kalıcı bir refah dengesine merkez bankası para politikalarıyla ulaşabilece-

ğine inanıyordu. Schumpeter, hükümet müdahalesinin enflasyonu artırdığını ve ekonomiyi mahvettiğini savundu. 1950’de öldüğü sırada Schumpeter, *Ekonomik Analiz Tarihi* adlı yeni bir kitap üzerinde çalışıyordu. Kitapta Schumpeter, antik Yunanistan’dan günümüze (II. Dünya Savaşı’nın sonu) kadar ekonomi alanının eksiksiz bir tarihini deniyor. Kitap sadece ekonomi ile sınırlı değil, aynı zamanda siyasi ve felsefi fikirlerin tarihinin izini sürdü ve önemli olayların bir kaydı olarak hizmet etti. Joseph Schumpeter’in çalışması, kısmen çağdaşı John Maynard Keynes’in büyük popülaritesi nedeniyle başlangıçta çok az beğeni topladı. Bu zamanla değişti ve o şimdi modern zamanların en büyük iktisatçılarından biri olarak görülmeye başladı. Girişimci kavramını ve girişimciliğin ekonomik sistemler üzerindeki etkisini tanıttı. Onun yaratıcı yıkım teorisi, ekonomilerin, özellikle de kapitalist ekonomilerin nasıl geliştiğine dair modern düşüncenin en önemli parçası haline geldi.

Schumpeter, inovasyonu ekonomik değişimin kritik boyutu olarak tanımladı. Ekonomik değişimin yenilik, girişimcilik faaliyetleri ve pazar gücü etrafında döndüğünü savundu. İnovasyon kaynaklı pazar gücünün görünmez el ve fiyat rekabetinden daha iyi sonuçlar verebileceğini kanıtlamaya çalıştı. Teknolojik yeniliğin genellikle geçici tekeller yarattığını ve kısa süre sonra rakipler ve taklitçiler tarafından rekabet edilerek ortadan kaldırılacak anormal kârlara izin verdiğini savundu. Bu geçici tekeller, firmaları yeni ürünler ve süreçler geliştirmeye teşvik etmek için gerekliydi.

Avrupada yapılan çalışmalar da Oslo Kılavuzunda yer alan tanım inovasyonun tüm dünyada konuşulmasına yol açmıştır. İnovasyon icat değildir, bir yenileme faaliyetidir. İşletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet) veya sürecin, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi bir inovasyondur. Bunun için ürün, süreç, pazarlama yöntemi veya organizasyonel yöntemin firma için yeni (veya önemli derecede iyileştirilmiş) olması asgari koşuldur. Bu süreç, firmaların ilk defa geliştirdikleri ve diğer firma veya organizasyonlardan uyarlamış oldukları ürünler, süreçler ve yöntemleri kapsar. İnovasyonun uygulanmasına yol açan veya yol açması öngörülen tüm bilimsel, teknolojik, organizasyonel, finansal ve ticari adımlar inovasyon faaliyetlerini oluşturur. Ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel inovasyon olmak üzere dört tür inovasyon vardır (Oslo Kılavuzu, 2002).

Keynes ve Schumpeterden dersler alan Peter Drucker’da inovasyon kavramının şekillenmesine destek verdi. Drucker’a (1998) göre “İnovasyon disiplinine ihtiyaç vardır, çünkü hızla değişen bir toplumda sorunlar değişiyor. Yeni problemler inovatif çözümler gerektirir. Gerçekten yapılan şey,

inovasyonun disiplinini öğrenmek olmalıdır” Peter Drucker, 21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları ya da özgün adıyla Management Challenges for the 21st Century kitabında gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde, sorunlar, analizler ve sorunların çözümü için tartışmalar sürerken, kurumların bu sürecin gerisinde kaldığını iddia eder.

Akademik Çalışmalarda İnovasyon

İnovasyonu ekonomi tarihinde benzersiz bir konu haline getirmede eşit derecede önemli olan bir gerçek de, teknolojinin, istenmeyen ve bilinmeyen sonuçların bir kombinasyonu olarak nitelendirilebilecek türden bir belirsizlik altında üretildiği gerçeğidir. İnovasyon karmaşıktır, belirsizdir, biraz düzensizdir ve birçok türden değişikliğe tabidir. İnovasyonun ölçülmesi de zordur ve ekonomik, teknolojik ve diğer türdeki kısıtlamaları aynı anda karşılamak için yeterli teknik bilgi ve mükemmel piyasa muhakemesinin yakın koordinasyonunu gerektirir. İnovasyon süreci, yalnızca donanımın değil, aynı zamanda pazar ortamının, üretim tesislerinin ve bilginin ve inovasyon organizasyonunun sosyal bağlamlarının eksiksiz bir sisteminde bir dizi değişiklik olarak görülmelidir (Kline & Rosenberg, 2010).

Wikipedia’ya ya göre inovasyon (günlük dilde yenilik), yeni yaratıcı fikirlerin veya buluşların ekonomik alanlara uygun hale getirilip uygulanmasıdır. Bir diğer tanımıyla, gözle görülür açık ihtiyaçların çözümüne yönelik sunulmuş yaratıcı çözümler sürecidir. İnovasyonun tanımı konusunda, uluslararası düzeyde kabul gören kaynakların başında OECD ile Eurostat’ın birlikte yayınladığı Oslo Kılavuzu gelir. Kılavuzun halen yürürlükte olan 2005 sürümünde inovasyon aşağıdaki şekilde tanımlanır:

“İnovasyon, yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (ürün veya hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin veya iş uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır”.

İnovasyon, yeni mal veya hizmetlerin sunulması veya mal veya hizmetlerin sunulmasında iyileştirme ile sonuçlanan fikirlerin pratikte uygulanmasıdır. ISO 56000:2020 standardındaki ISO TC 279, inovasyonu “değeri gerçekleştiren veya yeniden dağıtan yeni veya değiştirilmiş bir varlık” olarak tanımlar. Diğerlerinin farklı tanımları vardır; tanımlardaki ortak bir unsur, fikirlerin veya teknolojilerin yeniliğine, iyileştirilmesine ve yayılmasına odaklanmaktadır.

İnovasyon genellikle daha etkili ürünler, süreçler, hizmetler, teknolojiler, sanat eserleri veya yenilikçilerin pazarlara, hükümetlere ve topluma sunduğu

iş modellerinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleşir. İnovasyon, buluşla ilgilidir, ancak aynı değildir: inovasyon, bir pazarda veya toplumda anlamlı bir etki yaratmak için bir buluşun (yani yeni / geliştirilmiş yetenek) pratik uygulamasını içermeye daha yatkındır ve her yenilik yeni bir buluş gerektirmez. İnovasyonun zıttı ise burada exnovation'dır³. Çözülmekte olan problem teknik veya bilimsel nitelikte olduğunda, teknik yenilik genellikle mühendislik süreci aracılığıyla kendini gösterir. Bu açıdan da sosyal bilimlerde nadiren kullanılmaktadır. Bu inovasyonun manasını arama arayışların hala tamamlanmadığının bir sonucudur.

İnovasyonla ilgili literatür taramaları incelendiğinde, çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Baregheh, Rowley & Sambrook (2009)'da farklı bilimsel makalelerde yaklaşık 60 tanım bularak bu konuya zenginlik katmıştır. İnovasyon tanımlarının çeşitliliğini göstermek ve bütünleştirici bir tanımın geliştirilmesi için kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Makalelerinde bu tanımlardan yola çıkarak inovasyon şu şekilde tanımlanmıştır: "İnovasyon, kuruluşların kendi pazarlarında ilerlemek, rekabet etmek ve kendilerini başarılı bir şekilde farklılaştırmak için fikirleri yeni/geliştirilmiş ürünlere, hizmetlere veya süreçlere dönüştürdüğü çok aşamalı bir süreçtir". Bu kapsamlı araştırmanın sonuçlarında yer alan 60 tanımın dağılımı aşağıdaki gibidir:

İşletme ve yönetim: 1966'dan 2007'ye kadar 18 tanım.

Ekonomi: 1934'ten 2004'e kadar 9 tanım.

Organizasyon çalışmaları: 1953'ten 2008'e kadar 6 tanım.

İnovasyon ve girişimcilik: 1953'ten 2007'ye kadar 9 tanım.

Teknoloji, bilim ve mühendislik: 1969'dan 2005'e kadar 13 tanım.

Bilgi yönetimi: 1999'dan 2007'ye kadar 3 tanım.

Pazarlama: 1994'ten 2004'e 2 tanım

1980'ler ve 1990'lar boyunca OECD, Avrupa Komisyonu ve BM kuruluşları yeni inovasyon paradigmasını giderek daha fazla benimsemişlerdir. Kısmen bu, inovasyon politikasının rolüne ilişkin daha geniş bir perspektif getirmiş ve kısmen de inovasyonun doğasına ve uygun politika araçlarına

3 *Ticaret ve yönetimde, yeniliğin karşısı olan Exnovation, test edilmiş ve sınıfının en iyisi olduğu onaylanan ürün ve süreçler, daha fazla yenilik yapılmamasını sağlamak için standartlaştırıldığı ortaya çıkabilir. Yenilemeyi organizasyonel performansı iyileştirme stratejisi olarak takip eden şirketler arasında General Electric, Ford Motor Company ve American Airlines bulunmaktadır. Terimin en eski kullanımlarından biri, 1981'de John Kimberly'nin "bir organizasyondan yeniliğin çıkarılması"ndan bahsettiği zaman geldi. 1996'da A. Sandeep, yenilik yapmama felsefesi olarak exnovation'ın modern tanımını sağladı - başka bir deyişle, sınıfının en iyisi kuruluşların daha fazla yenilik yapmamasını sağlamak anlamındadır.*

ilişkin değişen kavramsallaştırmaları içermiştir. Böylece sosyal bilimler dünyasına da inovasyon kavramı girmeye başlamıştır.

İnovasyonun alanı tüm sektörlerle ulaşırken yazılım endüstrisinin inovasyonu nasıl tanımladığına dair endüstriyel bir araştırmada, Crossan & Apaydın (2010) tarafından verilen aşağıdaki tanım, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) kılavuzunun tanımına dayanan en eksiksiz tanım olarak kabul edildi: “İnovasyon, ekonomik ve sosyal alanlarda katma değerli bir yeniliğin üretilmesi veya benimsenmesi, özümsemesi ve kullanılmasıdır; ürünlerin, hizmetlerin ve pazarların yenilenmesi ve genişletilmesi; yeni üretim yöntemlerinin geliştirilmesi; ve yeni yönetim sistemlerinin kurulması. Hem bir süreç hem de bir sonuçtur” tanımı geniş kitlelerce yaygınlaştırıldı.

Zamanla, inovasyonun tanımına yeni bir unsur dokunmuş ve ortak anlayış “pazara yeni bir teknoloji getirmek” olarak değiştirilmiştir. 1950’lerin başından 1980’lere kadar inovasyonun bir süreç olarak anlaşılmasından (laboratuvarlarda teorik araştırma bir başlangıç temeli sağladı; bu araştırmanın uygulamaları tasarlandı ve geliştirildi) ticari ürünlere dönüşümü hızlandırmıştır. İnovasyon öngörülebilir bir araştırma ürünü olarak düşünülmüş ve sonucunda ticarileşmesiyle teknolojinin ve diğer bilimlerin ilgi odaklarına yerleşmiştir. Bu tür girişimler için devlet finansmanı da dahil, inovasyon anlayışının yükselişine erişilmiştir.

Modern çağlara doğru ilerledikçe inovasyon akademisyenler tarafından ilgi görmüş ve çeşitli bakış açıları geliştirilmiştir. İnovasyon; bilim ve teknoloji kullanılarak ekonomik ve toplumsal yararlar yaratacak çıktılara ulaşılmasını sağlayan ve aynı zamanda karmaşık, belirsiz, düzensiz ve çeşitli değişime tabi bir süreç olarak ifade edilmeye başlamıştır.

Afuah’a (2003) göre köken olarak Latince “innovatus”tan türeyen inovasyon; kültür, yönetim ve toplumsal alanlarda yeni yöntemlerin kullanılması anlamına gelir. İnovasyon, yeni bir ürün veya hizmet geliştirilmesinde yeni edinilen bilgilerin kullanılmasıdır Yenilik, inovasyonun merkezindedir. İnovasyon, yeni fikirlerin değerlendirilmesine ve verimli bir şekilde kullanılmasına da dayanmaktadır (Amabile vd.1996; Pla-Barber & Joaquin, 2007).

İnovasyon, zaman içinde başkaları ile kurumsal bir düzen içerisinde işlem yapan insanlar tarafından yeni fikirlerin geliştirilmesi ve uygulanması olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanım dört temel faktöre (yeni fikirler, insanlar, işlemler ve kurumsal bağlam) odaklanmaktadır. Bu faktörlerin nasıl ilişkili olduğunun anlaşılması, çoğu üst düzey yöneticinin karşılaştığı dört temel soruna yol açar: (1) dikkatin yönetilmesinde insan sorunu, (2) yeni fikirlerin iyi para biriminde yönetilmesinde bir süreç sorunu, (3) kısmen bütün iliş-

kiler yapısal bir yönetim sorunu ve (4) kurumsal liderliğin stratejik sorunu (Van de Ven, 1986).

İnovasyonun işletmelerde yaygınlaşmaya başlamasıyla tanımı çeşitlere bölünmüştür. Yönetim ve teknik inovasyon olmak üzere iki gruba ayrılan tanımında yönetsel inovasyonlar; idari süreçler, örgütsel yapı ve insan kaynakları ile ilgili olan inovasyonlar olmasına karşılık teknik inovasyonlar; ürün, hizmet ve bunları üretecek teknolojiye yönelik olan inovasyonlardır (Kimberly & Evanisko, 1981; Damanpour & Evan, 1984). Chuang vd.(2010), ise yönetim inovasyonlarını; pazar, örgütsel yapı ve iklim inovasyonu olarak üç alt grupta; teknik inovasyonları ise; ürün ve süreç inovasyonu şeklinde iki alt grupta incelemektedir.

İnovasyon, patentlerden ve yeni geliştirilen ürünlerden, bilginin yaratıcı kullanımına ve etkili insan kaynağına kadar her şey dâhil olmak üzere değeri artıran yeni ürünler veya süreçler olarak gelişmeye devam etmiştir (Livingstone, Palich & Carini, 1998; Gloet & Terziovski 2004).

Drucker (1998)'a göre de inovasyon disiplinine hâkim olmak için üç şey yapılmalıdır. Bunlar;

- *Göreve odaklanmak,*
- *Daha hızlı olduğunuz sonuçları tanımlamak ve*
- *Ne yaptığımızı ve nasıl yaptığımızı değerlendirmektir.*

Drucker iç ve dış faktörlere dayalı olarak yedi inovasyon kaynağı belirlemiştir (Flynn vd., 2003).

İç faktörler:

- *Uyum problemleri,*
- *Beklenmeyen olaylar,*
- *Pazardaki değişimler ve*
- *Süreç iyileştirmeleri*

Dış faktörler:

- *Demografik şartlar,*
- *Beklenti değişiklikleri ve*
- *Bilginin değişim düzeyi*

Günümüzde İnovatif Okuryazarlık

Hızlı değişim çağında inovasyon da hızla değişmektedir. Dün imkânsız ya da gereksiz olan şeyler bugün mümkün hale gelebilir, geçmişte büyük anlam ifade eden şeyler bugün anlamsız duruma düşebilir. İnovasyonun da çok hızlı değiştiğinin kanıtıdır. Bunları öngörebilmek için inovasyonun öğrenilmesi gerekir.

Rekabet yoğunlaştıkça ve teknolojik değişimin hızı arttıkça firmaların kendilerini yenilemesi gerekmektedir. Örgütlerde sadece yeni ürün ve hizmetler sunmak değil, aynı zamanda organizasyonlardaki yönetimin yapısını da değiştirmek karşılaşılan zorluklardır (Vaccaro vd., 2012).

İnovasyon için sadece bilgi değil, aynı zamanda günlük öğrenme (etkileşim yoluyla öğrenme) de önemlidir. Bilgi kaynakları, bilgiyi sosyal ve ekonomik değişime sokan tüm varlıkları içerir. Sistemin dinamik doğası, zorluklara uyum sağlamak için sürekli öğrenmeyi gerektirir. Sisteme kazandırılan bilgi esas olduğundan, inovasyon sürecinde kurumların olduğu kadar bireylerin de öğrenmesi beklenmektedir. Burada bireyin yaratıcılığı, yeni fikirler üretmeye çalışırken uygulanan bilişsel ve davranışsal süreçler devreye girer. İşyeri inovasyonu, yeni fikirleri uygulamaya çalışırken uygulanan süreçlerle ilgilidir. Spesifik olarak inovasyon, problem/fırsat belirleme, organizasyonel ihtiyaçlarla ilgili yeni fikirlerin tanıtılması, benimsenmesi veya değiştirilmesi, bu fikirlerin teşvik edilmesi ve bu fikirlerin pratik olarak uygulanmasının bir kombinasyonunu içerir.

Yüksel vd., (2022)'ye göre inovatif okuryazarlık; bireylerin çalışma süreçlerini yönetebilmeleri için yeterli araştırmacı tutuma sahip olmaları temelinde, kişisel bilgilerini yönetebilmeleri, kısa ve uzun vadede yeni şeyler üretmek için davranışlarını değerlendirebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Yazara göre inovatif okuryazarlıkta bireylerin 3 temel yeteneğe sahip olması beklenmektedir. Bunlar; inovatif kararlarla ilişkili bilginin araştırılması, değerlendirilmesi ve bu bilgiyi sorunların çözümünde ve yarar sağlayacak şekilde kullanabilmesidir.

Bireylerin fikirlerini, ar-ge yeteneklerini rasyonel değerlendirip, bilgilerini doğru yönetebilme yetkinliğine sahip olabilmesi inovatif okuryazarlıktır. İnovasyon yönetiminde inovatif okuryazarlık ise; örgütlerin herhangi bir kademesindeki çalışanın kurumun hedefleri doğrultusunda bilgisini araştırmacı, geliştirici ve inovatif tutumla bütünleştirerek yönetsel ve/veya teknik inovasyon faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Bireylerin fikirlerini ve Ar-Ge yeteneklerini rasyonel değerlendirip, bilgilerini doğru yönetebilme yetkinliğine sahip olabilmesi inovatif okuryazarlık

yeteneğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yönetmel anlamda inovatif okuryazarlık ise; örgütlerin herhangi bir kademesindeki çalışanın kurumun hedefleri doğrultusunda, bilgisini araştırmacı, geliştirici ve inovatif tutumla bütünleştirerek yönetmel ve/veya teknik inovasyon faaliyetlerinde bulunması olarak tanımlanabilir.

İnovatif okuryazarların yer aldıkları organizasyon yapıları henüz ortaya çıkmamış potansiyel inovatif bireylerin ortaya çıkmalarına, kurumun hedefleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunmalarına, şirket büyümesinin psikolojik sahipliğine, gelişmelerine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadırlar. Dolayısıyla stratejik olarak inovasyon kültürünü oluşturmak isteyen organizasyonlar yatırım planlarını yaparken, inovatif okuryazarlık seviyesi yüksek çalışanları istihdam etme ve onları elde tutma çabalarını öncelikleri haline getirmelidirler.

İnovasyon faaliyetlerini güçlendirmek ve yenilikçi sonuçlara ulaşmak için, insan sermayesinin inovatif okuryazarlığa sahip olması gerekir. Yeniliği bilen ve uygulayabilen inovatif okuryazar bireyler, çevresel değişiklikleri daha iyi algılayıp anlamlandırabilir, yaratıcı çözümler geliştirebilir ve yenilikçi davranışlar sergileyebilir. İnovatif okuryazarlık, kurumun her kademesindeki bir çalışanın bilgi birikimini kurum hedefleri doğrultusunda araştırmacı, geliştirici ve yenilikçi bir tavırla bütünleştirerek yönetmel ve teknik inovasyon faaliyetleridir. İnsan kaynakları ve yenilikçi düşünce sistematığının önemi çeşitli boyutlarda deneysel ve teorik araştırmalarla literatürde incelenmiştir. **İnovatif** okuryazarlığı savunmak için önce ölçülmesi ve ardından sonuçlara göre hedefe yönelik müdahalelerin uygulanması gerekir (Yüksel, Gök & Günsel, 2023).

Sonuç

Anlam karşılığı ne olursa olsun, ‘inovasyon çalışmaları’ şu an hepimizin gündeminde yer etmiş ve değerini yükseltmeye devam etmektedir. İnovatif okuryazar; yenilik faaliyetlerini güçlendirmek ve yenilikçi sonuçlara ulaşmak için özellikle beşeri sermayenin en kritik faktörüdür. Yeniliği bilen ve uygulayabilen inovatif okuryazar bireyler, çevresel değişiklikleri daha iyi algılayıp anlamlandırabilir, yaratıcı çözümler geliştirebilir ve yenilikçi davranışlar sergileyebilir. Beşeri sermaye tamamen çalışanların bireysel yetkinlikleri ile ilgilidir.

Yenilikçi bir eğilimle örgütsel hedeflere ulaşmaya katkıda bulunmaya çalışanlar, sabit veya değişken varlıklar gibi diğer geleneksel kaynaklardan daha kritik bir kaynaktır. Çalışanların yenilikle ilgili becerileri, deneyimleri ve bilgileri, beşeri sermayenin kendine özgü özelliğini ifade eder. İnovatif

okuryazarlık, bireylerin iş süreçlerini iyileştirmek için mükemmel bir araştırmacı tutuma sahip olmalarına dayalı olarak hem kısa hem de uzun vadede yeni şeyler üretmek için kişisel bilgilerini yönetme ve davranışlarını değerlendirme yeteneğidir. İnovasyonun doğasını anlamaya yardımcı olan temel beceriler karşısında inovatif okuryazarlık gündeme gelmiştir. Bu inanişaya göre inovatif okuryazar bireyler, teknolojik gelişmelerden daha iyi haberdar olmakta ve yenilikle ilgili tüm konuları daha iyi anlamaktadırlar. Beşeri sermaye, çalışanların bireysel yetkinliklerinin bütünüdür. Örgütlerde üretilen ürün ve hizmetler, çalışanın bilgi, deneyim ve uzmanlığından kaynaklanmaktadır. İnovatif okuryazarlığa sahip inovasyon süreçleri karar verme, üretim ve pazarlama gibi örgütsel süreçlerde yenilikçiliğe katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın inovasyona gönül verenlere katkı sunmasını temenni ederiz.

Kaynaklar

1. Afuah, A. (2003), “Innovation Management: Strategies, Implementation, and Profits”, 2nd ed., Oxford University Press, New York, NY.
2. Alegre, J. Rafael L. & Ricardo C; (2006), “A Measurement Scale for Product Innovation Performance”, *European Journal Of Innovation Management*, 9(4), Pp. 333–346.
3. Amabile, T. M., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J. & Herron, M. (1996). “Assessing the Work Environment for Creativity”. *Academy of Management Journal*, 39(5), 1154–1184.
4. Aristophanes, *Clouds*. The Comedies of Aristophanes, William James Hickie, London: Bohn. 1853.
5. Aristotle, *Politics*, translated by R. Rackham (1932), The Loeb Classical Library, J. Henderson (ed.), Cambridge (Mass.): Harvard University Press [2005].
6. Aristotle, *Politics*, translated by T. A. Sinclair (1962), revised by Trevor J. Saunders (1981), London: Penguin Classics [2004].
7. Baregheh, A., Rowley, J. & Sambrook, S. (2009), “Towards a multidisciplinary definition of innovation”, *Management Decision*, 47(8), 1323-1339, doi: 10.1108/00251740910984578.
8. Bercovitz, J., & Feldman, M. (2006). Entrepreneurial universities and technology transfer: A conceptual framework for understanding knowledge-based economic development. *The journal of technology transfer*, 31, 175-188.
9. Christensen C.M, Anthony S.D. and Roth E.A (2004). “Seeing What’s Next: Using The Theories of Innovation to Predict Industry Change” Book-Harvard Business School Press.
10. Chuang L. Liu C, Tsai W and Huang C.(2010). “Towards an Analytical Framework of Organizational Innovation In The Service Industry” *African Journal of Business Management*, 4(5), 790-799.
11. Crossan, M.M. and Apaydin, M. (2010), “A multi-dimensional framework of organizational innovation: a systematic review of the literature”, *Journal of Management Studies*, 47(6), 1154-1191, doi: 10.1111/j.1467-6486.2009.00880.x.
12. Drucker, E.P. (1998). “The Discipline of Innovation” *Leader to Leader*, 9, 13-15.
13. Epstein, S. R. (1998). Craft Guilds, Apprenticeship, and Technological Change in Preindustrial Europe. *The Journal of Economic History*, 58(03), 684–713. doi:10.1017/s0022050700021124
14. Epstein, S. R., & Prak, M. (Eds.). (2008). *Guilds, innovation and the European economy, 1400–1800*. Cambridge University Press.

15. Erwin, D. H. (2015). Novelty and innovation in the history of life. *Current Biology*, 25(19), R930-R940.
16. Flynn M, Dooley L, Sullivan, & Carmican D.O (2003), “Idea Management for Organisational Innovation”, *International Journal of Innovation Management*, 7(4), 419.
17. Freeman, Chris, Alison Young, and Jackie Fuller (1963). The plastics industry: A comparative study of research and innovation. *National Institute Economic Review* 26: 22–49.
18. Freeman, Chris. 1974. The economics of industrial innovation. Harmondsworth: Penguin Books.
19. Gloet, M. & Terziowski, M. (2004). “Exploring The Relationship Between Knowledge Management Practices and Innovation Performance”, *Journal of Manufacturing Technology Management*, 15(5).
20. Godin, B. (2012a), *καινοτομία: An Old Word for a New World; or, The De-Contestation of a Political and Contested Concept*, in Karl-Erik Sveiby, Pemilla Gripenberg and Beata Segercrantz (eds.), *Challenging the Innovation Paradigm*, London, Routledge: 37-60.
21. Godin, B. (2012b), *Innovation Studies: The Invention of a Specialty*, Minerva, Forthcoming.
22. Kimberly, J.R. & Evanisko M.J. (1981). “Organizational Innovation: The Influence of Individual, Organizational and Contextual Factors On Hospital Adoption of Technological and Administrative Innovations”. *The Academy of Management Journal*, 24(4), pp. 689–713.
23. Kline, S. J., & Rosenberg, N. (2010). An overview of innovation. *Studies on science and the innovation process: Selected works of Nathan Rosenberg*, 173-203.
24. Livingstone, L., Palich, I. & Carini, G. (1998), “Viewing Strategic Innovation Through the Logic of Contradiction”, *Competitiveness Review*, 8(1), 46-54.
25. Lundvall, B. A. (1992). National systems of innovation: towards a theory of innovation and interactive learning.
26. Mokyr, J. (2010). The Contribution of Economic History to the Study of Innovation and Technical Change: 1750–1914. *Handbook of the Economics of Innovation*, 11–50. doi:10.1016/s0169-7218(10)01002-6
27. OECD (1966). *Government and Technical Innovation*. Paris: OECD.
28. Oslo Kılavuzu (2002). “Oslo Manual Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data.
29. Pla-Barber, J. & Joaquin A.(2007), “Analysing The Link Between Export Intensity, Innovation and Firm Size in a Science-Based Industry”, *International Business Review*, (16), pp. 275–293.

30. Pocock, J. G. A. (1971), *Languages and Their Implications: The Transformation of the Study of Political Thought*, in *Politics, Languages and Time: Essays on Political Thoughts and History*, Chicago, University of Chicago Press (1989): 3-41.
31. Plato, *Laws*, Plato in Twelve Volumes, Vols. 10 and 11 translated by R. G. Bury. Cambridge (Mass.): Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1967-1968.
32. Schumpeter, Josef A. (1939). *Business cycles: A theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process*, 1, New York: McGraw Hill.
33. Skinner, Quentin. 2002a. *Visions of Politics*, 1., Cambridge: Cambridge University Press.
34. Xenophon, *Ways & Means*, translated by E. C. Marchant and G. W. Bowersock (1925), *Xenophon: Scripta Minora*, The Loeb Classical Library, J. Henderson (ed.), Cambridge (Mass.): Harvard University Press [1968].
35. Van de Ven, A. H. (1986). "Central Problems In The Management of Innovation". *Management Science*, 32(5), 590-607.
36. Yüksel, A., Gök, M. Ş., Özer, G., & Cığırım, E. (2022). A new theoretical approach to intellectual capital: Meta-synthesis definitions of innovative literacy. *Journal of Intellectual Capital*, 23(6), 1435-1460.
37. Yüksel, A., Gök, M. Ş., & Günsel, A. (2023). Measuring innovative literacy: conceptualization, scale development and validation. *Journal of Intellectual Capital*.

İnternet kaynakları (Sözlükler)

38. <https://www.investopedia.com/terms> erişim tarihi: 02.02.2023
39. <https://www.wikipedia.com/terms> erişim tarihi: 01.02.2023
40. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/innovation> erişim tarihi: 01.02.2023